

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУДОВОГО ЗБОРУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Аналіз ставок державного мита за звернення до суду зумовив необхідність порівняння Декрету Кабінету Міністрів “Про державне мито” із Законом України “Про державне мито” від 18 грудня 1991 року № 793 (втратив чинність), з якого видно, що у статті 2 вищевказаного закону ставки державного мита розмежовувалися залежно від його виду: простого, яке справлялося у твердій сумі, та пропорційного, що справлялося в відсотковому відношенні до відповідної суми [1]. Тобто, у законодавстві, що існувало раніше, ставки державного мита групувалися за видами. На нашу думку, таке групування було позитивним моментом, який підкреслювали у своїх працях М.П. Кучерявенко, Л.К. Воронова та інші вчені, які класифікували ставки державного мита за методом встановлення і розмежовували: відсоткове (відповідно до ціни позову) та у твердих сумах (абсолютних і таких, що нараховуються у відповідних частинах до офіційно встановлених величин) [2, с. 460–46; 3, с. 234–235; 4, с. 268]. Залишається незрозумілим, чому законодавець відкинув такий підхід. Немає такого закріплення і в інших нормативних актах, що регламентують порядок стягнення державного мита. Так, згідно із Інструкцією про порядок обчислення та справляння державного мита № 15 від 22 квітня 1993 року державне мито справляється за ставками у розмірах частин неоподаткованого мінімуму доходів громадян та в відсотковому відношенні до відповідної суми документа (суми позову, вартості відчужуваного майна тощо. Позовні заяви колективних сільськогосподарських підприємств, селянських (фермерських) господарств до громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, до інших громадян про визнання договорів недійсними або про зміни і доповнення їх умов, оплачуються державним митом за ставками підпункту “є” пункту 1 статті 3 Декрету про державне мито (0,5 неоподаткованого мінімуму доходів громадян – 8,5 гривень), незалежно від того, оспорується договір у цілому чи лише в якій-небудь частині. Державне мито сплачується до подання позовної заяви до суду в розмірі залежно від ціни позову, вказаної заявником. Якщо зазначена ціна позову явно не відповідає дійсній вартості майна, що відшукується, то ціну позову і розмір мита має визначити суддя, постановивши про це відповідну ухвалу. Якщо на момент подання позову неможливо встановити його точну ціну, попередній розмір мита визначає суддя. В такому випадку остаточна ціна позову визначається при вирішенні справи. Це положення поширюється як на позовну заяву, так і на апеляційну і касаційну скарги. При цьому у справах про стягнення аліментів на утримання дітей та матері, яка перебуває у відпустці в зв’язку з народженням дитини, мито визначається із сукупної суми аліментів за 12 місяців, обчисленої із суми сукупного доходу, за вирахуванням прибуткового податку та річної суми на утримання матері [5].

Фактично нині існують два види ставок державного мита за звернення до суду: 1) просте – яке встановлюється у твердій сумі, та розділяється на: а) абсолютне – у чітко визначеній і закріпленій сумі; б) пропорційне – що нараховується у відповідних частинах до офіційно встановлених величин (мінімальної заробітної плати, прожиткового мінімуму, неоподаткованого розміру доходів громадян тощо); 2) відсоткове – яке встановлюється пропорційно від ціни позову. Отже, у нормативному акті, що регламентуватиме судовий збір, доцільно буде вказати види його ставок.

Одним із суперечливих моментів, притаманних державному миту за звернення до суду, є існування відсоткової ставки, яка закріплена у розмірі від 1 до 10 відсотків від ціни позову [6, ст. 3]. Порівняно з іншими державами, цей розмір є невеликим (наприклад, у Республіці Казахстан розмір державного мита за звернення до суду варіюється від 1 до 500 відсотків і залежить від суми позову [7, ст. 4]). Проте, на нашу думку, відсоткова ставка судових платежів встановлюється (і це підтверджується історичним досвідом) з метою розвитку непрямого оподаткування та збільшення надходжень до бюджету. Як підкреслював Е.Н. Берендтс, прагнення стягувати судові мита відповідно до майнових вимог особи, що звертається до суду, а не вартості цієї послуги, призводить до злиття судового мита з податками, бо позов про стягнення тисячі карбованців вимагає не більше праці для суду, ніж позов про стягнення десяти тисяч карбованців [8, с. 247]. До того ж, як зазначає А.А. Кольцов та інші, існування відсоткової ставки державного мита за звернення до суду запобігає зверненням з великими позовними вимогами, які не є рідкісними для комерційного обігу в Україні [9, с. 99].

Таким чином, існування відсоткової ставки ставить у нерівне становище платників, що звертаються з однаковими позовними вимогами з різними цінами позову, наближає за своїми ознаками судовий збір до податків, запобігає зверненню до судових установ зі значними майновими вимогами. Отже, у судовому зборі не повинно бути відсоткових ставок. Відмова від їх існування, можливо, спочатку зменшить надходження до

бюджету від судових платежів, проте, як ми вже зазначали, успіх прогресивних державних перетворень значною мірою залежить від послідовності влади, її здатності слідувати окресленим цілям та обраним принципам. Взявши курс на побудову правової держави, Україна повинна створити систему доступного судочинства відповідно до європейських стандартів. Незавершеність процесу створення судового збору та встановлення заради неправильно зрозумілій доцільності відсоткових ставок судового збору негативним чином позначиться на розвитку української державності.

На відміну від державного мита, витрати з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів завжди стягуються у твердій абсолютній сумі, що встановлено у Постанові Кабінету Міністрів України “Про розміри ставок витрат з інформаційно-технічного забезпечення судового процесу” від 5 серпня 2009 року № 825, де закріплюється їх розмір [10].

На нашу думку, саме те, що ставки витрат з інформаційно-технічного забезпечення було встановлено у твердих грошових сумах, потягло прийняття необґрунтованої та поспішної Постанови Кабінету Міністрів “Про внесення змін до розмірів витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов’язаних з розглядом цивільних та господарських справ” від 14 квітня 2009 року № 361 [11], бо інфляційні процеси, що тривають в Україні, зменшили суму надходжень від цих платежів. Тому ставки судового інформаційно-технічного збору доречно було б закріпити відповідно до абсолютної величини, пропорційно якій здійснюватиметься його розрахунок.

Ставки судового збору, що замінять ставки державного мита за звернення до суду ми пропонуємо закріпити відповідно до такої самої абсолютної величини. В.О. Вишнівецькою [12, с. 110] пропонувалося ставки державного мита за звернення до суду встановити в твердих грошових сумах. Ми не можемо погодитися з цим, бо на визначенні ставок таким чином можуть негативно позначитися інфляційні процеси. Отже, ставка судових платежів (і судового збору, і судового інформаційно-технічного збору) повинна розраховуватися пропорційно абсолютній величині.

Головним завданням, що постає перед нами, є вибір абсолютної величини для розрахунку судових платежів. Деякі науковці пропонують для цієї мети обрати мінімальну заробітну плату, виходячи з якої розраховуватиметься судовий збір. Вони відзначають прогресивність цього кроку, бо, на їх думку, встановлення більшості ставок державного мита у Декреті Кабінету Міністрів України “Про державне мито” в частинах неоподаткованого мінімуму доходів громадян, що відбулося ще у 1995 році, не враховує інфляційних процесів, що мали місце у цей період часу [13]. Інші, навпаки, називають такі негативні моменти при виборі цієї величини для визначення ставки судового збору: по-перше, закріплення ставок судового збору у частинах відповідно мінімальній заробітній платі не враховує того, що протягом календарного року розмір мінімальній заробітній платі може змінюватися. Так, стаття 55 Закону України “Про державний бюджет України на 2009 рік” закріплює розмір мінімальній заробітній платі з 1 січня у розмірі 605 гривень, з 1 квітня – 625 гривень, з 1 липня – 630 гривень, з 1 жовтня – 650 гривень, з 1 грудня – 699 гривень [116], що ускладнює процес їх розрахунку; по-друге, мінімальна заробітна плата не враховує споживчу спроможність населення у великих і маленьких містах [15, с. 14].

Ми підтримуємо другу думку, бо досвід зі встановленням ставок витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу пропорційно мінімальній заробітній платі, довів, що при встановленні судових платежів мінімальна заробітна плата не може бути таким мірилом, вона вже довела свою невідповідність і нездатність до виконання цієї місії [16, с. 64]. Нині абсолютна величина, пропорційно якій встановлюватиметься судовий збір, є категорією спірною, щодо якої ні законодавець, ні науковці не дійшли спільної думки. При її встановленні необхідно врахувати економічну доцільність, бо, як підкреслює О.М. Шокуєва [17, с. 267], до елементів доступності до правосуддя відноситься розумність судових зборів. У цьому полягає основна складність при визначенні ставок податків та зборів в Україні, бо, незважаючи на принцип економічної обґрунтованості податків і зборів, що існує у податковому праві, законодавець не визначає критеріїв, які дозволили б встановити, що саме розуміється під економічним підґрунтям і яке саме підґрунтя є достатнім для встановлення, введення та стягнення податків і зборів. Невизначеність позиції законодавця щодо критеріїв економічної обґрунтованості податків і зборів призводить до порушення принципу дотримання фактичної здатності платників до сплати податків та зборів. Саме тому досить складно визначитися з абсолютною величиною, пропорційно якій розраховуватимуться судові платежі.

На сьогодні розмір державного мита розраховується відповідно до неоподаткованого мінімуму доходів громадян, який використовується вже більше 15 років. Можна сказати, що використання як абсолютної величини для розрахунку судових платежів неоподаткованого мінімуму доходів громадян довело свою ефективність часом. Тому ми пропонуємо для визначення ставок судових платежів застосовувати абсолютну величину, відповідно до якої вони розраховуватимуться – неоподаткований мінімум доходів громадян.

Встановлюючи ставки судового інформаційно-технічного збору відповідно до неоподаткованого мінімуму доходів громадян, необхідно мати на увазі, що вони повинні бути доступними за розміром для будь-якої категорії громадян.

Для встановлення ставок власне судового збору не має значення фактична спроможність платника до сплати цього судового платежу, бо, якщо він програв справу, то визнаний за рішенням суду таким, що порушив права чи законні інтереси іншої сторони, тобто принцип “не порушуй закон – не доведеться платити” діятиме. Чи навпаки, якщо позивач безпідставно звернеться до суду, про що буде відзначено у рішенні, то він платитиме судові збори, тобто принцип боротьби з сутяжництвом також діятиме.

Список використаних джерел:

1. Про державне мито: закон України: від 18 грудня 1991 року № 1994-ХП // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 12. – Ст. 170.
2. Кучерявенко Н.П. Налоговое право: учебник / Кучерявенко Н.П. – Х. : Консум, 1997. – 432 с.
3. Воронова Л.К. Финансовое право (за законодательством Украины) : [навчальний посібник] / Л.К. Воронова, Д. А. Бекерська. – К. : Вентурі, 1995. – 271 с.
4. Финансовое право: учебник / [Горбунова О. Н., Грачева Е. Ю. и др.]; под ред. О. Н. Горбуновой. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2000. – 495 с.
5. Інструкція про порядок обчислення та справляння державного мита: Наказ Головної державної податкової інспекції від 22 квітня 1993 року № 15. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0050-93>
6. Про державне мито: декрет Кабінету Міністрів України від 21.01. 93 №7-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 13. – Ст. 113.
7. О государственной пошлине: закон Республики Казахстан : от 31 декабря 1996 года № 65-1 // – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pavlodar.com/zakon/?dok=00112&all=all>
8. Берендтс Э.Н. Русское финансовое право / Берендтс Э.Н. – СПб. : Типо-Литография СПб. Одиночной Тюрьмы, 1914. – 453 с.
9. Кольцов А.А. Некоторые проблемы оплаты судебных расходов иностранными лицами в арбитражном процессе России // Право и экономика. – 2007. – № 4. – С. 99–101.
10. Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2005 року № 1258: постанова Кабінету Міністрів України : від 5 серпня 2009 року № 825 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 51. – Ст. 1738.
11. Про внесення змін до розмірів витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов’язаних з розглядом цивільних та господарських справ : постанова Кабінету Міністрів від 14 квітня 2009 року № 361. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=361-2009-%EF>
12. Вишнівецька В.О. Правове регулювання державного мита: дис...канд. юрид. наук: 12.00.14 / Вишнівецька Валерія Олександрівна. – Ірпінь, 2005. – 212 с.
13. Про затвердження Порядку оплати витрат з інформаційно-технічного забезпечення судових процесів, пов’язаних з розглядом цивільних та господарських справ, та їх розмірів : постанова Кабінету Міністрів України : від 21 грудня 2005 року № 1258 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 46. – Ст. 3080.
14. Про державний бюджет України на 2009 рік: закон України : від 26 грудня 2008 року № 835-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2009. – № 20–22. – Ст. 269.
15. Казакова В. В. Основные начала законодательства о налогах и сборах как нормы прямого действия в судебной системе / В. В. Казакова // Законодательство. – 2001. – № 1. – С. 11–15.
16. Волік В. В. Шляхи удосконалення правового регулювання судового збору в Україні на сучасному етапі / В. В. Волік // Розвиток наукової думки – 2008: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 10 жовтня 2008 року. – Миколаїв, НУК, 2008. – С. 64–66.
17. Шокуева Е. М. Институт судебных расходов в российском гражданском судопроизводстве: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / Шокуева Елена Мухамедовна. – Саратов, 2005. – 174 с.